

روش‌های جدید پژوهش‌های

قرآنی مستشرقان

شماره جدید مجله، با رویکرد نقد و بررسی مقالات «دائرة المعارف قرآن لایدن»^۱ تقدیم می‌شود، و با توجه به اهمیت این دائرة المعارف و جدید بودن آن و شبهاتی که در محتوای آن وجود دارد، این رویکرد در شماره‌های بعدی نیز حفظ خواهد شد. شیوه مدیریت مجله بر آن است که این نقدها از طریق پست الکترونیکی به اطلاع نویسندگان و سرپرست دائرة المعارف مذکور برسد و اگر پاسخی برای آنها دریافت شد در شماره‌های بعد (طبق مقررات و آیین‌نامه) منتشر می‌شود. ولی آنچه که از بررسی عمومی مقالات جدید مستشرقان بدست می‌آید آن است که خاورشناسان در پی طرح روش‌های جدید پژوهش و تفسیر قرآن هستند از جمله:

- ۱- تحلیل تاریخی
- ۲- روان شناختی (انسان شناختی)
- ۳- جامعه شناختی
- ۴- زبان شناختی
- ۵- نشانه شناختی
- ۶- ادبی (با تأکید بر بحث مجاز و ...)

از جمله کسانی که بر این روش‌ها تأکید می‌ورزد «محمد آرکون» است که دیدگاههای او در مقاله‌ای پیچیده و دشوار فهم تحت عنوان «نگرش‌های انتقادی معاصر و قرآن» در همین شماره آورده شده است و به قلم نگارنده مورد بررسی و نقد قرار گرفته است.

البته مشابه این مطالب در نظرات دیگران نیز دیده می‌شود.^۲

در اینجا یادآوری چند نکته اساسی لازم است:

الف: استفاده از روش‌های جدید در پژوهش و آموزش تفسیر قرآن مفید بلکه لازم است و ممکن است در روش‌های ابداعی مستشرقان و ... راهکارهای جدید در مطالعات قرآنی هویدا شود که بتواند برای فهم و تفسیر برخی آیات و روشن کردن اجمال و ابهام‌های تاریخی و حل برخی مشکلات آیات مفید واقع شود.

بنابراین قرآن پژوهان مسلمان از بررسی این شیوه استقبال می‌کنند همانطور که مقوله‌های روش‌ها و گرایش‌های تفسیری، هرمنوتیک، زبان قرآن و ... در سال‌های اخیر مورد تحلیل و نقد و بررسی قرآن پژوهان مسلمان قرار گرفته است^۳ و در برخی از موارد در تفاسیر قرآن نیز استفاده شده است.

ب: مقصود مستشرقان از این شیوه‌ها غالباً عملکرد مثبت آنها در فهم و تفسیر قرآن نیست.

برای مثال یکی از ابعاد تحلیل تاریخی، تأثیرگذاری فرهنگ عرب جاهلی در قرآن است. و یکی از ابعاد روش روانشناختی تأثیر گذاری ویژگی‌های روانی و آرمان‌های تخیلی پیامبر(ص) یا دیگران در قرآن و تفسیر آن است. که لازم است این موارد با دقت مورد بررسی و نقد قرار گیرد.

ج: پیش فرض عموم مستشرقان در این روش‌ها آن است که قرآن کتابی بشری و نگارش یافته توسط انسان (همچون کتاب مقدس) است، آنان با این رویکرد به بررسی قرآن و جامعه عرب و شخصیت پیامبر(ص) و نکات زبان شناختی آنها می‌پردازند در حالی که این پیش فرض پژوهشی در مورد قرآن کریم خطاست، قرآن کتابی است که همه الفاظ و معانی آن از طرف خدای متعال فرو فرستاده شده است. جبرئیل و شخص پیامبر(ص) واسطه‌ای بیش نیستند؛ و این مطلبی است که با دلایل درون متنی و برون متنی قرآن قابل اثبات است. در حالی که در مورد تورات و انجیل چنین ادعایی وجود ندارد، بلکه قرائن درون متنی و تاریخی ثابت می‌کند که غالب مطالب کتاب مقدس دست نگاشته بشر است یعنی نویسندگانی غیر از موسی(ع) و عیسی(ع).^۴

د: ما برخی از روش‌های فوق را در پی‌نوشت‌ها و نقدهای مقاله «نگرش‌های انتقادی معاصر و قرآن - محمد آرکون» در همین شماره مجله بررسی کردیم، و برخی از این روش‌ها (مثل نشانه شناسی و زبان شناختی) را در مجله «تخصصی قرآن و علم» مورد بررسی قرار می‌دهیم.^۵ هر چند که بررسی مفصل این روش‌ها نیازمند کتاب‌های مستقل و مفصل است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

والحمد لله رب العالمین

محمد علی رضائی اصفهانی

ش ۱۳۸۶/۱۲/۴

ق ۱۴۲۹/۲/۱۵

م 2008/2/23

- ¹- ر.ک: مقاله «معرفی و بررسی دایره المعارف قرآن لیدن»، به قلم نگارنده، در شماره اول مجله تخصصی قرآن و مستشرقان که در آن، اهداف، ساختار و برخی مدخل‌ها و نیز نقاط قوت و ضعف کلی آن دایره المعارف بیان شده است.
- ²- ر.ک: مقاله «تأثیر پذیری دکتر نصر حامد ابوزید از مستشرقان» از سید منصف حامدی، در شماره دوم جلد تخصصی قرآن و مستشرقان.
- ³- ر.ک: میانی و روش‌های تفسیر قرآن، عباسعلی عمید زنجانی، منطق تفسیر قرآن (۲) روش و گرایش‌های تفسیر قرآن، نگارنده، درآمدی بر هرمنوتیک، احمد واعظی، زبان دین و قرآن، ابرالفضل ساجدی، تحلیل زبان قرآن و متدلوژی فهم آن، محمد باقر سعیدی روشن.
- ⁴- در مورد منابع و دلایل مطالب فوق ر.ک: پاورقی‌های مقاله «نگرش‌های انتقادی معاصر و قرآن» از نگارنده در همین مجله.
- ⁵- اولین شماره مجله تخصصی قرآن و علم در همین فصل (زمستان ۱۳۸۶) توسط مرکز تحقیقات قرآن کریم المهدی، منتشر شد، ر.ک: مقاله «قرآن و نشانه‌شناسی، علیرضا قائمی نیا» و مقاله «قرآن و زبان‌شناسی» علی معموری.